

Seder: Splitting of Songs

פסח תשע"ט -2-

12151 RAV ASHER WEISS ON THE HAGGADAH

Hallel

We divide Hallel into two parts on Pesach. The first two chapters are recited before the meal, and the rest is recited after *Bircas HaMazon*. Why?

3

R. Bernstein

The Splitting of the Hallel

On Seder night we divide *Hallel* into two, with the first part being recited now and the second part after the meal. The reason for this is that the first two paragraphs relate to the Exodus from Egypt, which makes them the ideal song to sing as we reexperience our deliverance from being enslaved there. Indeed, it is interesting to note that in the poem that describes the steps of the Seder, the only reference to *Hallel* is to the later part: "*Hallel, Nirtzah*." Why do we not mention the first part of *Hallel* recited after *Maggid*, just as we mention the second part recited after the meal?

The answer is that when we come to appreciate these two paragraphs as the natural expression of gratitude over our leaving Egypt, then we will realize that they are not actually *Hallel* in the regular sense at all. Rather, they are a continuation of the telling of the story! Thus, they are included within the stage that is called *Maggid*.¹⁷²

How exactly do both of these chapters relate to the Exodus from Egypt?

The first chapter begins: "Praise, you servants of Hashem." This reflects the fact that on the night of Pesach we were no longer servants of Pharaoh, only of Hashem. Indeed, this is one of the classic reasons offered as to why we do not say *Hallel* on Purim over the miracle of being saved from Haman's decree. The Gemara¹⁷³ explains that even after we had been saved from annihilation, we still remained subject to Achashveirosh and thus were not eligible for the full designation of "servants of Hashem." Thus when we say these words on Seder night, it is a reflection of that initial and fundamental redemption from the jurisdiction of Pharaoh to that of Hashem.

The second chapter, as stated explicitly in its verses, describes the events that we experienced upon physically departing from Egypt.¹⁷⁴

2

ולמה חולקים את ההלל ומפסיקים אותו בסעודה? ולא עוד אלא שבשלחן ערוך פסק שכשקורין הלל שלם, אסור להפסיק בו? (שויע סי' תכב ס"ז).
ביאר הלבוש בס"י תפ, (ובסדר היום ד"ה מה): בהלל שני עניינים, ראשו מדבר בגאולת מצרים, וסופו מדבר בשאר הגאולות ובגאולה העתידה. וגם ההגדה נחלקת בחלוקה הזאת. עד הסעודה עניינה גאולת מצרים, ואחר הסעודה עניינה שאר גאולות וגאולה העתידה, ועל כן חילקו את ההלל לפי ענייני ההגדה.
עוד נראה לומר: כי אין דין הלל של ליל פסח כדיון שאר הלל, ומכאן נובעים החילוקים הרבים בדיוניהם. שאר הלל קורין אותו על נס שנעשה לאבותינו, ובו נאמרו כל הדינים ופרטי הדינים של הלל הכתובים בשלחן ערוך. אבל הלל של ליל פסח אומרים אותו על נס שנעשה לנו, ומדין שירה הוא, לפיכך שונים דיוניו אין מברכיו עליו, ואין אומרים אותו בעמידה, ומפסיקין בו בסעודה, ואומרים אותו בלילה, ונשים חייבות בו אף על פי שהוא מצות עשה שהומן גרמא נעוה. (ועיי' משיב בדי"ה הלל בליל הסדר).

הלילה הזה

70

אופן אמירת ההלל - בהתפעלות עצומה

אמירת החלל צריכה להיות בהתפעלות ושמחה עצומה - וכגדול התפעלותו כך גדול הכבוד שנותן למלך ה' צבקות, וכעוצמת שמחתו כך עוצמת היקרות וההערכה שרוחש לאותה מעלה עליונה - שנבחר להיות עם סגולתו של הקב"ה.
וכן אמרו חז"ל (פסחים פ"ה ע"ב) שקול ההמון ששרו את ההלל בליל פסח היה כל כך אדיר עד שהיה נדמה כאילו מתבקעים הגגות מקולם. וכן ישראל עושים בכל הדורות, כעדות החתן סופר על זקנו החתם סופר זצ"ל: "שממרחק הרבה היה נשמע קולו בקודש מרוב רגשי רשפי אש שלחבת ה- בעת אמירת הלל בלילה זוי".
על דרך זה מלהיב בעל יסוד ושרוש העבודה - חז"ל (בפתיחת החלל): "יראוי שישמח האדם שמחה עצומה עד מאוד על שזכה גם כן להיות נקרא עבד ה' - לשבח ולחודות לו יתברך שמו, ואמירת שבחים של חבורא יתברך שמו ויתעלה שבמזמור זה יהיה בשמחה עצומה מאוד, עד שמרוב השמחה כמעט יתבטל ממציאותו הגשמי שבבחי' אלו על גדלותו ורוממותו יתברך שמו ויתעלה".

3

הגדה סימני תיאור סימני מצרים, סדר בעל ההגדה את ההלל - תכלית ההגדה, שהגדה היא מן הסימנים המפורשים שמתרגם הירושלמי את הכתוב בפרשת ביכורים "הגדת היום לך ואלהיך לומר: 'אשבח אני היום' (אבודרהם).
על ידי התייחסות לסימנים האדם מראה את הכבוד הגדול שרוחש לקב"ה, ובוה הוא מביט את שמחתו על נס הניצחון, ובמה שנבחרנו לעם סגולה.

We might suggest that the first half of the Seder focuses on the Exodus from Egypt, and the second half focuses on the ultimate Redemption.

Before Bircas HaMazon, we tell the story of the Exodus in Maggid, we eat matzah and maror to commemorate various aspects of the exile and redemption, and we eat a festive meal to celebrate our redemption. The first two chapters of Hallel are recited during the

first half of the Seder because they also focus on the Exodus. The first chapter (Tehillim 113), "Give praise, O servants of Hashem," corresponds to the verse, "For Bnei Yisrael are servants to Me, they are My servants, whom I have taken out of the land of Egypt" (Vayikra 25:55). The second chapter (Tehillim 114) obviously focuses on the Exodus; it begins with the words, "When Israel went forth from Egypt."

From Bircas HaMazon, our attention shifts to the long-awaited redemption from our current exile. We pray, "Pour Your wrath upon the nations," and then proceed to the second half of Hallel, which also relates to the ultimate Redemption, as evidenced by the references to the future: "Not for our sake, O Lord, not for our sake, but for Your Name's sake give glory"; "Hashem Who has remembered

us will bless — He will bless the House of Israel"; "I love Him, for Hashem hears my voice, my supplications," and so on.

We can attribute this distinction to Yerushalmi (Megillah 2:1), which explains the focus of the verses in Hallel as follows: "When Israel went forth from Egypt" refers to the past; "Not for our sake" refers to the present generations; "I have loved Hashem, for He hears the voice of my supplications" refers to the era of Mashiach; "Bind the festival offering with cords" refers to the days of Gog and Magog; "You are my God, and I shall thank You" refers to Days to Come.

10b

ולהלל להשיי"ת על גוף נס היציאה שהיינו ממנה. והוסיף הגר"ז זיע"א, דלפי מתחילים קצת מהלל בכוס השני שהוא על ההגדה, והוא משום דהלל הוא חלק מהסיפור, דצריך תיכף להודות לו, ומהללים בתחילת ההלל על יציאת מצרים בתורת שירה על הנס. וכן הוא מפורש בהא דדרשינן בפסחים (ל"ו ע"א) לחם עוני, לחם שעונין עליו עליו הרבה, וכתבו היאשונים היינו שגומרין את ההלל ואומרים עליו את ההגדה, ובהכרח דהלל הוא מדין הסיפור דעונין עליו על המצה. ונראה אף למה שכתבו התוס' דהלל שהוא רק מדרכנן אין להחמיר לפני חצות, מ"מ תחילת ההלל שהוא מדין הסיפור דאיכא חיוב להודות ולהלל, צריך לפני חצות.

(ריבנו הגר"ש ליבוביץ)

11 R. Frank Haggadah

To answer this question — and to gain a deeper understanding of these concluding paragraphs that serve as an introduction to Hallel — we have to examine a grammatical inconsistency in the first words of the shirah Bnei Yisrael sang at the Yam Suf.

The shirah begins: וַיִּשְׂר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' Then

Moshe and the Children of Israel chose to sing this song to HASHEM (Shemos 15:1).

Why does the Torah use the word וַיִּשְׂר, which is in future tense, to describe a shirah we had sung in the past?

This grammatical issue prompts the Gemara (Sanhedrin 91b) to cite this pasuk as one of the Biblical allusions to Techiyas Hameisim (revivification of the dead). The Torah is hinting to us that וַיִּשְׂר, we will sing a song of praise to Hashem for bringing the dead back to life.

הנהגה, ההלל, הוא מלשין אחרת, כעין הפסוק (איוב כ"ט ג') "בָּהֵלוּ נַרְו עָלַי רֵאשִׁי" ובכתובים. וצאנו קשר בין יאורי וכבודי, כמיש (ישעיה כ"ד-ט"ו) "כִּן בְּדוּ הִי". לפי זה יש לבאר את משמעות ההלל - שדרך כלל ההנהגה העליונה מתברך מוסתרת ובלתי מוחשית. אכן בפרקים מסוימים גילה הקב"ה טפח באותה הנהגה עליונה נסית - באמצעות ישראל. על אותה הארה עליונה נתקנה אמירת

ההלל, שענינה - לגלות לפרוץ ולהאיר את כבוד הדר מלכותו היוצא מהנס והגילוי האלוהי, ולבטא את שמונתו. ל אותה מעלה עליונה שהי נטע בתוכנו.

ראשי הישיבה

ונאמר לפנינו שירה חדשה הללויה. שמעתי מרבינו מרן הגר"ז זיע"א, דקריאת ההלל בהגדה שייך לדין מצות הסיפור, והוא עפ"י מה שביאר מרן הגר"ח זיע"א, במה דאמר' בהגדה לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל וכו', ולכאורה מהיכן נלקח חיוב הודאה והלל על יציאת אבותינו ממצרים, וביאר דהוא נסוב על מה שאמר' לעיל, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וברמב"ם (פ"ו מהל' חורים ה"י)

כתב בזה"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר ואותנו הוציא משם וגר', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדת. [והוא דאמר'] בנוסח התפילה חג חרותנו, והיינו שהחירות הוא אתנו, וכיון שכן אנו גומרים לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו', והוא מפני שאנו מחשיבים שנס היציאה הי' אתנו, בהכרח חל עלינו חיוב הודאה ושירה על הנס, ואומרים לפנינו שירה חדשה. נמצינו דמדין הסיפור שצריך להביא עצמינו כאילו גאל אותנו ממש ממצרים, בתוצאה חל חיוב אמירת ההלל של שירה על הנס.

10a

ויפוד הדברים הוכיח הגר"ז בדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצוה עשה קצ"ז), וז"ל והמצוה היא שצונו לספור ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר, וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו, יהיה יותר טוב, כמנ שאמרו כל המאריך לספור ביציאת מצרים הרי זה משובח. תזינן דהרמב"ם כלל ובהודות לו במצות הסיפור, והוא משום דההודאה הוא יוצא פועל מסיפור נס היציאה, דמדין הסיפור שחייב כל אדם וואדם להביא עצמו למציאות מצב שהי' בתוך הנס, בתוצאה מכך חייבים להודות

But this is not the simple interpretation of the *pasuk*. Rashi, who writes (*Bereishis* 3:8) that he focuses on explaining *peshto shel mikra* (the simple interpretation of the verses), interprets the words *וַיֵּיבֹר אֱלֹהִים* as follows: *אָז, then, when they saw the miracles of Kerias Yam Suf, the thought entered Moshe's heart that* *וַיֵּבֹר, he should begin to sing shirah.*

The Maharal (*Gur Aryeh* on this Rashi) elaborates on Rashi's comment, explaining that when a person's heart is filled with elation, he has a need to express his joy in words. The song that emerges from his mouth originates not from his brain, but from his heart.

Shirah, Rashi is teaching us, is not an act that exists in a vacuum; it is a manifestation of underlying emotions that have been generated in the heart.

13

Similarly, when a person sings *shirah*, it's not a mere physical act of saying words; it's an expression of the underlying emotions in the heart.

The *sefer Bei Chiyah* suggests that this explains why the Gemara (*Arachin* 11a) teaches that *shirah* must be recited over wine. [On all occasions in which we recite a blessing to praise Hashem — such as *Bircas Eirusin* at a wedding, *Bircas Milah* at a *bris*, or *Kiddush* on *Shabbos* and *Yom Tov* — we recite it over a cup of wine.]

Why is *shirah* associated with wine?

The Gemara (*Eiruvin* 65a) states that when wine enters a person, secrets emerge. A person is ordinarily inhibited, and hides the emotions he feels in his heart. But when an intoxicated person loses at least some inhibition, the "secrets" — i.e., the emotions that were hiding in his heart — bubble to the surface.

Shirah and wine go together because they reveal a person's internal emotions.

The Maharal explains that we recite *berachos* on mitzvos that involve some activity, such as shaking a *lulav* or eating matzah. But the mitzvah of *Sippur Yetzias Mitzrayim* is not about merely performing an action of saying the words of the Haggadah. The point of this mitzvah is that as we recite the Haggadah, each Jew, in each generation, should feel that Hashem is granting him or her freedom from Mitzrayim. The primary fulfillment of this mitzvah is not in the words we say, but in the emotions we should be generating, and we do not recite blessings on mitzvos that are fulfilled primarily in our hearts.

But we give voice to those emotions as we introduce our praise of Hashem in Hallel with the words: *וְנֹאמַר לִפְנֵי שִׁירָה חֲדָשָׁה, הַלְלוּיָהּ*, *Let us, therefore, recite a new song before Him! Halleluyah!*

15

R' Velvel Soloveitchik, the Rav of Brisk,¹⁷¹ explains the matter by referring us back to the pivotal point in *Maggid* where we say that a person must view himself as if he came out of Egypt. The Haggadah then continues *לִפְיֶיךָ אֲנֹחַן* — *therefore it is our duty to thank and to praise*. The simple meaning of these words is that the obligation to say *Hallel* is a result of viewing ourselves as if we came out of Egypt. This, seems rather puzzling, for there are many miracles that are commemorated with *Hallel* that do not require us to view ourselves as if the miracle happened to us. Why, then, do we say that our obligation to say *Hallel* is based on viewing the miracle of the Exodus in this way?

We are forced to conclude that the *Hallel* on this evening is not like any other *Hallel*. On other occasions, the *Hallel* is said as a commemoration of a miracle performed in a past generation. But there is another type of *Hallel*, namely, the *Hallel* that is said in response to a miracle that has just

happened to us! It is this second type of *Hallel* that we are about to say, and that is why we introduce it with the word *לִפְיֶיךָ* — *therefore, i.e., this Hallel is a response to us viewing ourselves as experiencing the miracle of redemption from Egypt.*

יִתְכַן שאדם יאמר את ההלל מתוך שמחה והודאה על כל העבר, ואפילו יפרט ויספר הרבה מדברי חז"ל אודות הנסים שארעו ויציאת מצרים, אך אין זה עיקר המכוון. עיקר העבודה בקריאת ההלל הוא שירגיש בנפשו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, ויעורר בלבו שמחה על כך שעכשיו הוא זוכה ונגאל ממצרים ונהיה עבד ה', יתכונן בעצם הדבר שהשי"ת בוחר בו במצבו הנוכחי וחפץ בו, ומתוך כך יפתח ויאמר "הללו עבדי ה'" וכו'.

וְכֵן היה ביציאת מצרים, שבני ישראל הרגישו שמחה על כך שהשי"ת בחר בהם להיות לו לעם, ופתחו ואמרו שירה, כמו שכתוב בירושלמי (פסחים לו.) "אמר ובי לוי כשם שניתן כח בקולו של משה כך ניתן כח בקולו של פרעה, והיה קולו מוהלך בליל ארץ מצרים מהלך ארבעים יום ומה היה אומר קומו יצאו מתוך עמי, לשעבר הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך אתם עבדי ה'". באותה שעה היו אומרים 'הללויה הללו עבדי ה', ולא עבדי פרעה'.

ובדברי הירושלמי מיושב ומבואר השייכות של מזמור זה ליציאת

מצרים, שכן בפשוט לא מוזכר בפרק זה כלל ענין יציאת מצרים, וכן הפרק שאחריו פותח "בצאת ישראל ממצרים", ומזכיר בו ענין יציאת מצרים רק כסימן זמן למה שאירע לאחר מכן - "הים ראה ויגוס", אך לא מדובר על עצם הנס והמאורע של יציאת מצרים, ואם כן קשה מה השייכות של שני פרקים אלו ליציאת מצרים.

אך בדברי הירושלמי שתיכף אחרי שפרעה אמר "לשעבר הייתם עבדי פרעה מכאן ואילך אתם עבדי ה'", פתחו ואמרו "הללו עבדי ה'", מבואר השייכות של פרק זה ליציאת מצרים, שכן מיד בפתחת המזמור "הללו עבדי ה'", מודים אנו להשי"ת שהוציאנו ממצרים ובחר בנו להיות לך לעבדים.

וכאשר יהודי יושב בליל הסדר ומתכוון בכך שכעת יוצאת שוב נשמתו מעבודת לחירות, מעבודת פרעה לעבודת ה', והוא מרוצה בכך ומקבל על עצמו להיות עבד ה' מתוך שמחה וטוב לבב, ומתוך כך הוא שר' את ההלל בשמחה, לזאת יקרא שקיים את מצות קריאת ההלל בליל הסדר בצורתו - "כאילו הוא עצמו יצא ממצרים".

This fundamental distinction has in fact been stated much earlier on. Rav Hai Gaon was asked what the reason is that we do not make a *brachah* before reciting *Hallel* on Seder night, as we do on all other occasions when we recite *Hallel*. He responded: "This *Hallel* is not said as a recitation, but rather as a song."

What is the meaning of these words? Isn't *Hallel* always both a recitation and a song? Rather, the *Hallel* that we say on other occasions is a recitation to commemorate earlier miracles. The *Hallel* on this evening is a song that we sing in response to a miracle that we have just experienced — going out of Egypt!

We now understand how we can refer to the שירה of *Hallel* as חדשה — new, and yet still refer to it as a song that we will sing using the future tense *and we will say*. If we have succeeded in experiencing the Exodus as if it is happening to us, then the *Hallel* that we are about to say has never been said before! It is this new song over our recent redemption that we are about to sing now.

18

In the opinion of some the custom of pouring drops of wine from the Passover cup during the recital of the plagues visited upon the Egyptians, suggests that our gaiety is lessened because the redemption of Israel involved the infliction of suffering on some of God's creatures. Although the Egyptians were in justice deserving of the punishment meted out to them, we pour the wine to indicate that as we recall each plague, the cup of our happiness becomes emptier and emptier, for redemption came to us through the punishment of others. And so it is written: "Rejoice not when thine enemy falleth."

פאר העגדה

22

שישאלו על שינוי זה. באשל אברהם (מהדור"ס סי' תע"ו) מבאר הטעם, מפני שבחציו הראשון של ההלל שיש בו הודאה על יציאת מצרים, צריך לאומרו בשעה שמצה ומרור מונחין לפניו, לכך נאמר קודם אכילת המצה והמרור. אמנם חציו השני של ההלל, אין בו על יציאת מצרים, ויכול לאומרו אף כשאין מצה ומרור לפניו, ולכך נאמר אחר אכילתו.

23

בני בכורי ישראל

קצה

חלוקת ההלל לשני חלקים בגיל הסדר ואמירתו בעמידה או בישיבה בדברים אלו יתבאר גם מדוע מחלקים את ההלל לשני חלקים ואין אומרים את כל ההלל כאחד. שהמרדכי ביאר (בסדר פסח בקצרה) שעיקר קריאת ההלל הוא אחר הסעודה, ואומרים ב' מזמורים קודם שתיית כוס שני כיון שרצו חז"ל לומר דברי שירה על הכוס מאחר ש"אין אומרים שירה אלא על היין" (ברכות לה.) והמהרי"ל (סדר ההגדה כט) כתב שאומרים

בצאת ישראל ממצרים. במשנה

בפסחים (דף קט"ז) תנן, עד היכן הוא אומר ב"ש אומרים עד אם הבנים שמחה וב"ה אומרים עד חלמיש למעיו מים. ובתוספתא בפ"י שם תניא, אמרו ב"ש וכי כבר יצאו שזכורו יצ"מ, אמרו להם ב"ה אפילו הוא ממתין עד קרות הגבר הרי אלו לא יצאו עד שש שעות ביום וכי: ובירושלמי שם איתא דטעמיה דב"ה שהמתחיל במצוה אומרים לו מרק, יעו"ש. והנה מבואר בעיקר דברי ב"ש שאין אומרים בצאת ישראל ממצרים

בתחילת הלילה מפני שהוא מדין הלל ושירה ועדיין לא יצאו. ותמוה מאד מאי איכפ"ל שכעת הוא עומד בתחילת הלילה, הרי כבר היתה גאולת מצרים בשעתה, ומעתה החיוב הוא להודות ולהלל בכל שנה, והרי גם בכל י"ח ימים שאומרים בהם הלל נאמר פרק זה על יצ"מ.

ונתבאר בזה לעיל, דמוכח ומבואר, דכליל פסח הוא דין מיוחד וחלוק הוא משאר דיני זכירת יצ"מ בזה, שבלילה הזה החיוב הוא לחזור ולחדש כל מצוה יצ"מ שוב, וכאילו עתה יצאו מצרים, וממילא שגם דין ההלל הוא שירה חדשה על יצ"מ של עתה. והו ש"אמר ב"ש שבתחילת הלילה עדיין לא

נגאלו וא"א עדיין לומר בצאת ישראל מדין שירה והלל. ומדברי הוסיפתא והירושלמי הנ"ל מוכח שגם ב"ה לא פליגי ע"ז ביסוד הדברים, אלא דס"ל שהמתחיל אומרים לו מרק, ודו"ק.

(רבינו הגר"י פוברסקי)

ועדיין לא נחה דעתנו מדברי בעל מדרש "הרננינו". שכן מציינו במרא"י¹² ששאלו: הלל זה מי אמרו? ואמר ר' יוסי בשם אלעזר בנו, שמשו וישראל אמרוהו כשעלו מן הים. וקשה, איך אמרו הלל על טביעת המצרים, למה לא אמר להם הקב"ה כדרך שאמר למלאכים מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? ועוד מאחר שהם אמרו שירה, למה אנו אין אנו גומרים את ההלל בשביעי של פסח? ועוד לפי דעת המדרש, איך אנו אומרים הלל בליל הפסח, הרי באותו לילה מתו כל בכורי מצרים, ואיך נאמר שירה? ועל עצם אמירת הלל בליל הפסח קשה, הרי לילה לא זמן הלל הוא, שאין הלל נאמר אלא ביום, ולמדו זאת חז"ל¹³ ממה שנאמר בו: "ממורת שמש עד מבוא מהלל שם ה'" או מ"זה היום עשה ה'?"

ונראה לתרץ את הקושיות הללו על פי מה שכבר חילקו האחרונים¹⁴ בהלל הנאמר על נס, בין הלל שאומרים אותו על נס שנעשה לאבותינו והוא גדרו: קריאת הלל, לבין הלל על נס שנעשה לנו, והלל זה גדרו: אמירת שירה. ובה חלוק הלל של ליל הפסח מהלל של חנוכה, אף

על פי ששניהם אומרים אותם על נס. הלל של חנוכה אנו אומרים על נס שנעשה לאבותינו, וכבר אמרו עליו אבותינו הלל בשעתו, ומה שאנו אומרים אותו היום אינו אלא חקנה רובנו, לזכרון הנס ההוא, ואנו אומרים היום אותה שירה עצמה שאמרו אבותינו בשעתה. מה שאין כן ההלל שאומרים אותו בליל הפסח, הלל זה אינו משום הנס שנעשה לאבותינו כיצאתם ממצרים, אלא משום הנס שנעשה לנו הלילה. שכן בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וכ"כ הרמב"ם¹⁵: "ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה, וזכרת כי עבד היית, כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפרת". הרי שאנו כבעלי הנס ולפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל¹⁶.

לפי זה אפשר לחלק גם כאן בין בעל הנס שמודה, לבין מי שאינו בעל הנס ומודה. ביאור האחרונים¹⁷, מי שנעשה הנס לו עצמו ובא להודות, אינו נמנע מלומר הלל גם אם היה בנס אבדן רשעים. אבל מי שבא להודות על נס שנעשה לאחרים היה בו אבדן רשעים, יש לו לחוש מאבדן הרשעים ואין לו לומר

הלל מטעם "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה". לפיכך ישראל שעברו בים ונעשה להם הנס אמרו הלל באותו זמן. אבל המלאכים שלא עברו בים, כשהם באו לומר שירה, שפיר אמר להם הקב"ה: "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה".

20 ומכאן להבדל בין ליל הפסח לשביעי של פסח. בליל הפסח שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, גומרים בו את ההלל, שהרי אנו כבעלי הנס, ולכן אומרים אותו גם בלילה, כי עתה הוא לנו שעת הנס¹⁸ ועל זה נאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. אבל שאר הלל יש לומר ביום דווקא. ובוהו יבואר מה שאמרו בהגדה "ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה". וקשה, וכי הלל שירה חדשה הוא, והלא עתיק יומין הוא? אלא כיון שרואה אדם את עצמו בליל הפסח כמי שיצא עתה ממצרים, הרי ההלל שאומר, כשירה חדשה היא לו. אבל שביעי של פסח, לא נאמר בו שחייב לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ואנו מודים בו על הנס שנעשה לאבותינו, שקרע להם את הים, על כן אנו אין לנו

ליל הלל משום מעשה ידי מורטות רח"ל¹⁸

כשעת המגיד את המזמורים שמספרים אודות גאולת מצרים

28

ומטעם זה תיקנו גם כן לומר בחלק השני של ההגדה: "נשמת כל חי", אשר רובו ככולו הודאה על הנסים שהקב"ה עושה עמנו בכל יום: "נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלקינו, ורוח כל בשר תפאר ותרום זכר מלפני תמיד, מן העולם ועד העולם אתה אל ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע, פודה ומציל ומפרנס ועונה ומרחם בכל עת צרה וצוקה, אין לנו מלך, עוזר וסומך אלא אתה", וכן בסיומו: "מציל עני מחזק ממנו, ועני ואביון מגדלו, שועת עניים אתה תשמע, צעקת הדל תקשיב ותושיע".

דוד המלך כבר חילק את ההלל לשני חלקים

בדרך המלך נלך לבאר בזה כוונת דוד המלך, שחילק בספר תהלים את ההלל לשני חלקים, בחלק הראשון יסד להודות לה' על הנסים של יציאת מצרים: "הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'", "בצאת ישראל ממצרים", "הים ראו וינס", "ההופכי הצור אגם מים", אולם בחלק השני של ההלל לא הזכיר כלל מיציאת מצרים.

לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי מאחר שתכלית הניסים של יציאת מצרים היא, שיבוא האדם להאמין בניסים הנסתרים

שבתוך הטבע, לכן הזכיר דוד המלך בחלקו השני של ההלל את הנסים שהקב"ה עשה עמו בתוך הטבע: "כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחיי", "מה אשיב לה כל תגמולוהי עלי, כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", "דחה דחיתני לנפול וה' עזרני", "אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה".

הנה כי כן יאירו עינינו וישמח לבנו להבין כמה עמקו מחשבות חכמינו ז"ל שחילקו את ההלל לשני חלקים, כי מאותו טעם שחילק בעל ההגדה את אמירת ההגדה של פסח לשני חלקים, חילקו גם כן את אמירת ההלל לשני חלקים אלו, כי את החלק הראשון של ההלל שאנו מודים לה' על הנסים הגלויים למעלה מדרך הטבע של יציאת מצרים: "הללויה הללו עבדי ה'", "בצאת ישראל ממצרים", אנו מצרפים לחלק ההגדה של סיפור יציאת מצרים מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל".

256

בתפלת שמונה עשרה כברכת "מודים" - "על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נסוך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים".

26

הנה כי כן מכוארים היטב דברי הרמב"ם שכתב, כי חלק מהמצוה לספר ביציאת מצרים הוא: "להודות לו על מה שגמלנו מחסדיו", כוונתו כי אחרי הסיפור של יציאת מצרים שלא כדרך הטבע, צריך להודות לה' גם על הנסים שבתוך הטבע, כדי לגלות בכך את אמנותו בה' כדברי הרמב"ן: "שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

שני חלקי ההלל כנגד שני חלקי ההגדה

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שחילק בעל ההגדה של פסח, שהיה אחד מהתנאים הקדושים, את סדר אמירת ההגדה של פסח לשני חלקים. חלק אחד שאומרים לפני הסעודה והחלק השני שאומרים אחרי הסעודה. ולפי האמור הביאור בזה, כי החלק הראשון שאומרים לפני הסעודה מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל", הוא הסיפור של יציאת מצרים שהיו בה ניסים שלא דרך הטבע, ולכן אחרי הסיפור של יציאת מצרים אוכלים את הסעודה, כדי לקיים בה מצות אכילת מצה ואכילת מרור, שהם גם כן זכר ליציאת מצרים.

אולם מאחר שלמדנו מהרמב"ן, שתכלית הניסים של יציאת מצרים היא כדי שנאמין בניסים שבתוך הטבע, לכן תיקן בעל ההגדה לומר אחרי הסעודה חלק שני של ההגדה ככולו שירות ותשבחות על הנסים שהקב"ה עושה עמנו בכל יום בתוך הטבע, לכן אנו אומרים בו הלל הגדול: "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", שנזכרו בהם כל הנסים שעשה עמנו הקב"ה בבריאת העולם, ביציאת מצרים, ואפילו בזמן הגלות בתוך ההסתר פנים.

החל בפסוק: "לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו", אשר חכמינו ז"ל דרשו על כך (נדה לא): "אפילו בעל הנס אינו מכיר בניסו", והיינו מחמת הנס הנסתר שבתוך הטבע, וכלה בסיום המזמור: "שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו, ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו, נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, הודו לאל השמים כי לעולם חסדו", הכל להודות לה' על הניסים הנסתרים שבתוך הטבע.

יש להוסיף ולבאר, שכיון שאין חיוב קריאת ההלל כליל הסדר כמו בשאר המועדים וראשי חדשים, שאז זה מוגדר כ"חיוב", אלא הוא בבחינת עלה בלבו שישיר שירה, ממילא אין שייך לצוות לומר את כל ההלל, מרישא ועד גמירא, שאז זה נראה יותר כחיוב 'קריאה', ועל כן אין אומרים את כולו כאחד, אלא חלקים חלקים, כעין 'שירה' הבוקעת ועולה כפי המיית ליבו של אדם [ומכל מקום נתנו חכמים גדר כדבר].

יש לבאר עוד, שכן האמירה בעמידה מבטאת צורה של 'חיוב' ומצוה, היפך התנועה בנפש של 'עלה בלבו שישיר שירה', שאינו מוגבל ומצומצם לצורה זו או אחרת, וכמו שכתב בספר ריגה-משה (לאי) לבאר את דברי הראשונים שכליל הסדר אומרים את ההלל בישיבה, וכיאר שאין צורך לומר דוקא בישיבה, אלא צריך שירצה יעשה - או בעמידה או בישיבה: והיינו כנ"ל, שהניחו את פרטי צורת קריאת ההלל לבחירת האדם, כדי שתבוא ההלל והשירה מצידו דוקא, ולא בתורת 'חיוב' המוגבל ומצומצם בריבוי פרטים והלכות.

מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה, לכן קבעו יחד אחר הסעודה, ומטעם זה נוהגין לומר שפוך חמתך קודם לא לנו".

תכלית הנסים הנגלים להודות בנסים הנסתרים

חשבתי דרכי לאחוז בשיפולי גלימתו של בעל ה"לבושים", לבאר בדרך עבודה השוה לכל נפש, הטעם שחילקו חכמינו ז"ל את ההלל כליל הסדר לשני חלקים, על פי יסוד נפלא שלימד אותנו הרמב"ן סוף פרשת בא (שמות יג-טז) בענין הנסים של יציאת מצרים, כי תכלית כל הנסים שעשה עמנו הקב"ה ביציאת מצרים למעלה מן הטבע, היא כדי שנכיר בנסים הגדולים הטמונים בתוך הנהגת הטבע מדי יום ביומו, ובלשון קדשו:

"ומן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין רביים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכור, ואם יעבור עליהם יכירתנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר".

נמצינו למדים מדברי הרמב"ן, כי כליל פסח כאשר אנו מקיימים המצוה של "הגדת לבנך", לספר לבנים הניסים של יציאת מצרים שהיו למעלה מדרך הטבע, מאחר שתכלית הניסים היא שנלמד להאמין בניסים שבתוך הטבע, אנו חייבים גם כן להשריש בקרבם האמונה שגם בתוך הנהגת הטבע טמונים ניסים, כמו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה לומר

ממצרים" אבל זהו רק התחלה ואינו מספיק, שתכלית למוד האמונה הוא להתבונן בנסים הגלויים, ומכאן זה להמשיך ולעלות עוד להכיר הנהגת ה' בחלק הנסים ונטריות, ולהבין שכל מה שנראה כמנהגו של עולם הוא רק מהקב"ה, ולהכיר מדת טובו גם בנסים הנסתרים. ולכן תכלית עבודת ליל הסדר הוא לבא להשגה זו, להכיר הטבת ה' במה שהוא ניתן לחם לכל בשר, ולומר עליו הלל.

ואחר שתגדל אצל האדם השגתו במדת טובו של הקב"ה, שהוא קל הטוב, תהיה עבודתו במדרגה גבוהה יותר, כמו שנתבאר שלקל הטוב אין ראוי לעבדו אלא מהנאה הטובה, ועי"ז יזכה שתתקבל עבודתו אצל הקב"ה כמו שכתוב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו.

סדר למוד האמונה במצרים היה ג"כ להתחיל מהכרת ה' מהנסים המפורסמים ואח"כ להשיג הכרת ה' אף בנסים הנסתרים

הנה נתבאר לעיל דסדר עבודת הלילה בליל הסדר היא להתחיל עם למודי האמונה מתוך הנסים המפורסמים של יציאת מצרים, ולהמשיך מזה לעלות עוד ולהכיר הקב"ה אף בתוך הנסים הנסתרים שהיא תכלית וגמר למוד האמונה בהקב"ה. ונראה דגם במצרים שהיתה ה"בית ספר" שבה לימד הקב"ה את ישראל אמונה בזה, בחר הקב"ה ללמד אותנו

33 בליל תפארת ו פניו

הלל

כפי שנתבאר לעיל כל חלקו השני של ליל הסדר עניינו דעת - חיבור ולכן אצל בעל העבודה רואים חיבה מיוחדת לחלק זה של הייסודי.

שנים רבים שבהגיעם להלל הם כבר עייפים, וקוראים את ההלל במהירות רבה. וזוהי טעות גדולה. ההלל הוא היופי של הסדר. כל מטרת הסדר היא להגיע להלל. כי המצו פתחה את ההבנה שלנו, הכורך נתן לנו רגש וסיפור יציים הסביר לנו. אבל מהי המטרה להגיע לרגע של האהבה, וזה ההלל לכן צריך לאומרו לאט, מילה במילה (ומבואר במהרי"ם שכיון שכתב רב האי גאון שיטוד הלל זה שבליל הסדר הוא מדין שירה ולא קריאה בעלמא כבכל המועדים, לכך אם אינו מכוון למה שמוציא מפיו אינו יוצא ידי חובת הלל, שזה כל מהות ענין שירה שאדם שר לקב"ה).

ובגמרא בפסחים (פה ע"ב) איתא שבזמן אמירת הלל בעת אכילת הקרבן פסח "פקד איגרא" ופירש"י וז"ל: לקול המולת ההמון מההלל דומים כאילו הגנין מתבקעין וכו' עיי"ש חז"ל לנו ציור מחז"ל איך צריך להיראות אמירת ההלל בלילה נפלא ונורא זה.

34 הארת דרך עבודת ה' פניו

שפה

עבודת

מדי צורתו האידיאלית של האדם מישראל כאן בעולם הזה? הריכרה הראשונה בעשרת הדברות היא (שמות כ ג) 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מכית עבדים'. הרמב"ן מפרש: 'יטעם מכית עבדים - שהיו עומדים במצרים בכית עבדים, שבריים לפרעה. ואמר להם זה, שהם חייבים שיהיה השם הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלקים שיעבדוהו, כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים, כטעם (ויקרא כה טז) כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים (לא ימכרו ממכרת עבד) וכו', וזו המצוה תקרא בדברי רבותינו קבלת מלכות שמים, כי המלות האלה אשר הזכרתי הם במלך כנגד העם" וכו'.

המבואר בדבריו, שתכלית יציאת מצרים היא קבלת עול מלכות שמים, להיות לו לעבדים. אם כן טעות היא במי שסבור, שתכלית יציאת מצרים היתה שתצא ממנה אמונה במציאותו והשגחתו בלבד, אלא התכלית שתצא מכך עבודתו ההכרה שהבורא ית' הוא טוב ומטיב בלי גבול ותכלית - מחייבת הכרת הטוב. ואמר ר' ירוחם זת"ע (מ"א, ממלח מה) שהביאור האמיתי של הכרת הטוב הוא - עבודתו והשתעבודות לבעל הטובה. אם כך, על ידי האמונה וההכרה באותותיו ונפלאותיו של הבורא ית', בטובו הגדול וחסדו שאין להם סוף, יביאו לידי עבודתו. העבודת חייבת להיות מטרת העבודה, עד כדי כך, שכל מעשה ומעשה של אדם נמדד בזה, עד כמה הוא שייך למידה של עבודתו, דבר זה צריך לשמש כמורד מצב האדם.

אך לעומת זה החלק השני של ההלל, שדוד המלך לא הזכיר שם כלל יציאת מצרים, אלא כולו הודאה לה' על כל הניסים שהקב"ה עושה עמנו בכל עת ובכל שעה בתוך הטבע, אנו מצרפים לחלקו השני של הסדר שאומרים בו הלל הגדול (מהלל מזמור קלו), כ"ו פסוקים של הודאה לה': "כי לעולם חסדו", ותפלת "נשמח כל חיי", כדי להודות בהם לה' על הניסים שבתוך הטבע. ובכך אנו מקיימים בליל פסח בשלימות את דברי הרמב"ן הנ"ל: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים, אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו, שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם".

החלק השני של ההלל

ההלל אחרי הסעודה - הקדמה

על אף השעה ומאוחרת, וכבדות הסעודה, יבאמץ האדם לשנס מותניו ולגשת אל חלקו השני של ההלל בשמחה והתלהבות דקדושה, בפרט ראוי-לשים לב לתארים הנפלאים של מלך-מלכי המלכים - המזוכרים בפרקי ההלל השירה והפיוטים שבסוף הסדר - המשלימים את המעלות הנפלאות שהושגו על ידי אמירת ההגדה לפני הסדר. בטרם ניגש אל ביאור פרקי ההלל, נקדים הקדמה כללית וחשובה:

הנה מצאנו ב' בחינות בהלל: א. להודות לה' יתברך על טובותיו, ולהכיר כי הם ממנו יתברך, ולא בזכותנו ולא על ידינו. ב. לשבח ולכבד את ה' על ידיו.

שתי בחינות הללו כוללות במה שאנו מזכירים בברכת הגאולה "לפיכך אנחנו ימים להודות להלל שבה...". על דרך זה מבאר הגרי"א דאנצ'י (תולדות אדם על ימי הגאולה): "ש"י וזו היא לשון הודאה כמו 'מודים אנחנו'. והענין הוא שכאשר אדם לחבר... זה דבר אזי מהראוי: א. שלא יהיה כפי טובה לאמר כי גם

ב. וזה היה יכול לעשות זאת, רק יודה בדבר שחבירו הטיב לו. ב. ועוד ראוי להללו בשמחה ולספר הטובה הזאת כדי שיפורסם שהוא איש טוב. ועוד ראוי לשבחם בכל זמנן טובה שיש בן...".

על דרך זה אף נסדרה ההגדה, כדי להשיג שתי הבחינות הללו, גם השבח וגם ההודאה, וכלשון הגמרא (פסחים קט"ז): "מתורגם להח"ק: "אמר לו רב נחמן לדרו עבדו, עבד שאדוני שחררו, ונתן לו כסף וזהב, מה עליו לעשות: אמר לו עבדו, צריך להודות לו ולשבחו".

ול יוד זה כותב הרמב"ם, בענין מצות סיפור יציאת מצרים (ספר המצוות מצוה קמ"א): "והגדיל מה שעשה לנו השם... ולהודות לו יתברך על כל הטוב אשר גמלנו".

ולשוננו נראה כי חלוקת ההלל תואמת לשתי בחינות אלו. שכן, בעוד שבפרקי ההלל המפורסמים לפני הסעודה, מודגש ענין ההלל והשבח על כל נפלאותיו יתברך, הרי בפרקי ההלל שאחרי הסעודה מודגש ענין ההודיה. ובה מצטרף חלק זה של ההלל כחלק מהודיה שבברכת המזון, שמודים לה' יתברך על גדל טובו - "יודה לך".

ובאמת, מזמורי ההלל אכן סודרו לפי סדר עבודת ההודיה - החל מעצם הכרת הטובה לקב"ה ועד להשתעבודות גמורה לה' יתברך על טובותיו המרובות, כמו יתבאר לעיל.

הוספה

יש להוסיף, שכשם שחלק השירה, מתאפשר רק אחרי שהאדם חש כי הוא אישית שייך טובה מהקב"ה, כמו כן חלק ההודיה מחייב תחושה זו. על דרך זה כותב הגרש"י מקלם (חכמה ומוסר, ח"א מאמר כ"ז), וזה לשונו בשינוי קצת: "באו חז"ל ויעצו לנו לקרב אל החוש, היינו לצייר ציור אמיתי - אילו היה עבד, ומישהו היה משחרר אותו מעבדותו, מה היה חושב אז? היה מתבונן בגדולת האדון המוציא, והיה מוסר עצמו וכל אשר לו לאדון לעולם... ובמקביל, באו חכמים וחייבו את האדם לקרב את חשקו אל הבורא, היינו לצייר כאלו המעשה קרה לו בפועל... ועל ידי זה יתפעל מן הבורא יראה כי יש לעולם אדון ומנהיג - ואותו יראה ואתו נעבד סלה, וטוב לנו סלה וכו'".

חלוקת ההלל - כדי שיהא נאמר על הסעודה

בדרך אחרת יש לתת טעם לאמירת ההלל לפני ואחרי הסעודה דייקא, כדי שההלל יהיה חלק מעצם הסעודה. שמכיון שסעודת ליל פסח כל עניינה להביע שמחה והודאה לה' על הגאולה והניסים ביציאת מצרים, והסעודה הזו על כל דיניה, ד' כוסות והסיבה, מצות ומרורים, הוא ביטוי לשמחת החירות בלילה הזה, כלומר שהסעודה עצמה יש בה גדר הליל ושמחה. מעתה ראוי שיבא הליל זה לירי ביטוי גם בפה, ולכן שירת ההלל מצורפת לסעודה, ששניהם על ענין אחד הם באים, שחוגגים בהם את שמחת החירות.

שורש הגאולה - הכרת הטוב

וזהו שאמרו חז"ל (חולין פ"ט א'): "נתתי גדולה לפניך אמר מי ה'". כי בן בא הגאולה. וזה גם הביאור בדברי רש"י (שמות ז, טו): "עליה עושה עצמו אל היינו, עליון מעל כולם, אף אחד לא קיים בשבילו לא בני ישראל, לא המצור ולא הבנים שלו. וכל זה מתחיל מכך שאינו יכול להיות הייב משהו למישהו

שורש משה רבנו - הכרת הטוב

אבל משה רבנו הוא בדיק להיפך. הוא אינו מסוגל להכות את האור, בלתי שחוא מכיב טובה למים. וזה ההתחלה לכל הרחמים החמלה והחנינה שיש לאי אה"כ אצל משה עד הגיעו לדרגת 'איש האלוקים'. לעומת פרעה שתמיד לצי של "לא ידעתי את ה'", ההיפך הגמור מדרכי ה' יתברך, ההיפך הגמור מ"הלל כדרכי" - "מה הוא רחום אף אתה היה רחום", הוא מסמל את היצר הרע, והשחתה, את הגופניות והחומריות. וזה ביאור מה שכתוב ב"ספר חנוכה" (ת"ס"ה): כי אין מדה רעה כמו כפוי טובה"2.

המכיר טובה - נחשב נגאל

גאולת כלל ישראל וגאולתו של היחיד - כאמור לעיל מדברי הרמב"ם מתבטאת בזה שאדם זוכה להשראת השכינה - "סוד אלוה עלי אלהים" במה אדם זוכה לכך שיש לו שייכות עם הקב"ה? ב"הולכת בדרכיו" משה - גדול ההולכים בדרכי השם, הרחמים והנשיאה בעולו שלו, כל זה הביאור לדרגת "משה איש האלוקים" מאידך, פרעה - גדול הרחוקים מהקב"ה -

ומזה הטעם אף סעודת ליל פסח, הלא מהותה וכל עניינה הוא הליל והגיגת החירות, על בן ראוי שיאמר ההלל יחד עם אכילתה.

והטעם למה שחילקו את ההלל היינו כדי שיהא הלל מקיף את הסעודה לפני ולאחריה. ולעולם היו צריכים לומר ההלל 'בתוך' הסעודה ממש, אלא שהוא דבר שאי אפשר במציאות לאכול ולומר הלל כאחת, ע"כ חילקוהו לומר מקצתו לפני הסעודה ומקצתו לאחריה, ובדרך זו הרי הסעודה נאכלת 'בתוך' אמירת ההלל. ובכך הסעודה מקבלת תוקף משמעות של סעודת הליל והגיגת שמחה.

ואכן מצינו שהסעודה ושירת ההלל משתלבים יחד, כמאמר הגמרא 'בוית פסחא והלילא פקע איגרא' (פסחים פ"ה), כך שמשתייך יחד עולה שמחת החירות ופרצה גבולות.

ועיין במהר"ל (גבורות ד' פרק סב) שכתב בטעם חלוקת ההלל: 'כדי שיהא נאמר ההלל על פסח והמצה, והיה ההלל כולל עליו לפניו ולאחריו וכו', ואילו היה לפניו או לאחריו הכל, לא היה נראה שההלל הוא על הפסח.'

הגדת רבינו צדוק הכהן

תוספתא פסחא והלילא פקע איגרא. -- שורש החיות של איש הישראלי תלוי רק במה שמכיר רבונו ושה' יתברך שוכן בקרבנו⁶³ ואתה מחיה את כולם⁶⁴. והחיות שמקבל מאכילה הוא גם כן ממה שצדק ה' יתברך היה שיאכל ויקבל מזה חיות, וכמו שנאמר כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם כי על כל מוצא פי ה' וגו'⁶⁵. ורצונו לומר לא לחם לבד נפרד מה' יתברך, רק בצירוף המוצא פי ה' עם הלחם זה הוא המחיה, דלולי הכרה זו אין נקרא חיות אצל איש ישראלי כלל. ועל ידי זה נחשב האכילה כקרבן וחשוב עוד יותר, כמו שאמרו ז"ל (מדרש לקח טוב בראשית כז) על פסוק כי הקרה ה' אליך לפני⁶⁶ אם לקרבן הומין למאכלך לא כל שכן⁶⁷. כי השלח דומה למוצא (חגיגה כז א) וכן אמרו (יומא עא א) הממלא גרונו של הלומדי חכמים יין כמקרים נסכים, כי היכל ה' ומזבח ה' המה ועדיפי מזבח אבנים הגשמי. אפוא לזה צריך שלימות הכוונה לשם שמים, שלא יאכל לתאוותו רק לפי שה' יתברך קבע כן כבודיך דקיום חיות הוא על ידי מאכל על כן זהו רצונו⁶⁸ וכדרך שאמרו פרק קמא דחולין (ז א) אני הולך לעשות רצון קוני על הילוך טבעי של הגור כיון שקבע ה' יתברך הטבע כך זהו רצונו. ואיכא נמי מצוה על זה, נשמה שנתתי בך החייה כמו שאמרו בתענית (ככ ב). ועל זה הקו דל הברכה לפני כל אכילה, להכיר שה' יתברך הוא שיער המאכל להחיותו⁶⁹.

היה אף בחול, ומוסיף עליו שבת ויום טוב והאכילה מצוה, דאז אף מה שאוכל מותרות הכל הולך לקדושה כידוע מהאריז"ל כיון שהכל מצוה כשמתענג מזה. ועדיין גם זה אינו מצוה נפרדת, שיהי מי שהתענית עונג לו רשאי להתענות גם כן⁷⁰ וגם אין מברכין עליה אשר קדשנו במצותו וציונו⁷¹ וגם אין אותו מאכל פרטי מצוה. מוסיף עליהם אכילת פסח ומצה וכירצא.

שגוף אכילת אותו מאכל מצוה גמורה שאינו יכול להתבטל ממנה ומברכין עליו אשר קדשנו במצותו וציונו, דכולו קודש ממש לה' וכאכילת כהנים קרבנות דעל ידי זה בעלים מחכפיהו⁷² כמו בגוף ההקדשה לה' בוריקת דמים והקטרת אימורים, דכהנים משלחן גבוה קובי⁷³ והם שלוחי דרתמא⁷⁴, וכך כל אכילת מצוה. ובהו מתקדשים איברי הרושט וקריבים ומעיים קדושת מקדש ומזבח להיות משכן לקדושתו ושכינתו יתברך בקרבן והיות המאכל נותן חיות ודם ללב וממנו מתפשט החיות לכל איברים⁷⁵. ועל ידי זה מתקדש הלב בקדושת בית קדשי קדשים כמו שכתוב בויח⁷⁶ ומתפשט הקדושה בכל הגוף עד שגיע לכלי הדיבור ותפתח הפה לומר הלל, שאומרים חציו אחר כך מטעם זה. ועל ידי זה פקע איגרא, פירוש שבוקע ועולה עד לרקיע והוא כאילו נבקע הגג המפסיק וחוצץ בינו לרקיע השמים. ואף על פי שציקר העליה הוא ההלל, הוא דוקא על ידי כוית פסח הקודם, ואפילו אוכל הרבה אותו כוית שהוא חובה הוא הנותן כח בהלילא שיעקע איגרא.

הכרת הטוב - סיבה לזריזות בקיום המצוות

והנה מדה זו של הכרת הטוב היא יסוד בהתעוררות לקיום המצוות, נכן כותב ה"מסלת ישרים" (פרק ח - בדרך קצת הוראות): "ואמנם, מה שיוכל להגביר ההתעוררות הזה הוא ההסתכלות ברוב הטובות, שהקדוש ברוך הוא עושה עם האדם בכל עת ובכל שעה, והנפלאות הגדולות שעושה עמו מעת הלידה עד תום האחרון, כי כל מה שירבה להסתכל ולהתבונן בדברים אלה, הנה ירבה להכיר לעצמו חובה רבה אל האל המטיב לו, והיה אלה אמצעים לשלא יתעצל ויתרפה מעבודתו. כי הרי הואיל ואינו יכול ודאי לגמול לו טובות יתברך, לפחות יודה לשמו ויקיים מצותיו".

"והנה אין לך אדם באיזה מצב שימצא, אם עני ואם עשיר, אם בריא ואם חולה, שלא יראה נפלאות וטובות רבות במצבו. כי העשיר והבריא כבר הוא חייב לו יתברך על עושרו ועל בריאותו. העני חייב לו שאפילו בעונו ממציא לו פרנסתו דרך נס ופלא ואינו מניחו למות ברעב. החולה על שמוחזיקו בכבוד חוליו ומכותיו ואינו מניחו לדרת שחת, וכן כל כיוצא בזה. עד שאין לך אדם שלא יכיר עצמו חייב לבוראו. ובהסתכלו בטובות אלה שהוא מקבל ממנו, והוא שיתעורר להודו לעבודתו, כמו שכתבתי למעלה, כל שכן אם יתבונן היות כל טובו תלוי בידי יתברך, ומה שמצדד לו ומה שמוכרח אליו, ממנו יתברך הוא, ולא מאחר, אשכח על-כן ודאי שלא יתעצל מעבוד עבודתו יתברך ולא יחסר לו מה שהוא מוכרח אליו".

* הכרת הטוב אין זה רק בין אדם לחברו. אדרבה, עיקר הכרת הטוב היא בין אדם למקום, אם אדם יחשוב קצת ויסתכל בציבות שהוא מקבל ממנו, ודאי שיתעורר להודו לעבודתו, שיהי אין הוא יכול להתחזר משהו לקב"ה. וכל מה שהוא יכול להחזיר לו זהו לכל הפחות לסיים את המצוות כמו שצריך.

* אבל הכרת הטוב, לא מתחיל מלמעלה, זה מתחיל מ'בין אדם לחברו', מכיוון שכל סדר העבודה הוא מלמטה למעלה. אדם שאינו מכיר טובה, יהיה אדם רע, קשה, אכזרי ובעל גאווה. אבל מי שמתרגל במידה הקדושה הזו, שכשמישהו מיטיב לו, הוא חי בתחושה שהוא חייב לו ומחפש איך להחזיר לו טובה, בהמשך יפנה את זה גם כלפי שמיא, ואז ירוץ אחר מצוות בוריות, בחשק נכחתלהבות.

40

והמית, ומדייק רבי צדוק ז"ע מזה גודל קדושת לילה זו, והחשיבות של אמירת ההלל של לילה זו, שהשיר שלעתיד נמשל לאמירת הלל בליל פסח, וכמ"ש חז"ל (תענית ד) מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול, הוי אומר כי קדושת לילה זו הוא גדול יותר מהשיר שלעתיד, כי הפסוק מדמה השיר שלעתיד להלל של לילה זו.

ולהבין למה הוא באמת כן, למה ההלל של לילה זו גדול כ"כ, יש להקדים אימרא נפלאה של האמרי אמת ז"ע שמפסיקים באמצע אמירת ההלל באכילת הסעודה, וזה לומר לנו כי גם הסעודה של לילה זו היא הלל להשי"ת, וכל הסעודה הוא חלק מההלל, ודבר זה מורה באצבע על הקדושה הנפלאה שיש בלילה זו, שיכול האדם להתעלות * שאכילתו יהיה בקדושה כ"כ שעצם האכילה הוא הלל להשי"ת, וזה הוא הגדלות של השיר בלילה זו, כי האדם הקרוץ מחומר עם יצר הרע גדול כ"כ, יכול להתעלות לדרגה כזו של קדושה שיהי האכילה שלו הלל להשי"ת, ולכן נאמר בקרא כליל התקדש חג, כי זה הוא המשל לשיר שלעתיד. ומזה יכול כל אדם להבין עד כמה צריך הוא להיות נזהר במעודתו בלילה זו, שהרי הוא עומד באמצע הלל וכל מה שעושה הוא חלק מההלל להשי"ת, ודי בזה להבין קדושת הלילה וקדושת הסעודה.

39 הסעודה בליל פסח הוא כמו המטעמים שהביא יעקב ליצחק בלילה זו

נדאי בשל"ה הק', כי ה"י אז ליל פסח כמ"ש חז"ל (פרקי דר"א פ"ג) [בספרים כתבו

40 כתיב (בראשית כו, כו) וירח את ריח בגדינו, וברש"י שנכנס עמו ריח גן עדן. ואיתא במכתב מבעל החובת התלמידים שבעת הסדר צריך האדם להרגיש כי הוא נמצא בגן עדן, והוא מכח של אותו לילה שהיה ליל פסח, שבעת קבלת הברכות נכנס עמו ריח גן עדן, וכן נכנס ריח זה עם כל אחד כאשר בא אל אביו שבשמים בליל הסדר.

באר החיים

שלחן עורך

בלילה הזה צריך לזהר מאד לאכול סעודת יום טוב בשמחה מתוך כוונת ראש באימה ויראה, דהא אתנא דרחמנא סמכינן (כמבואר בתוספת ברכות מב. ד"ה אתנא, וראה בדברינו לעיל עמוד נא) וכל צבא השמים ופמליא של מעלה עומדים סביבו ומתענגים וניזונים מעבודתו * בן דש, לכו ימותר לציון שאין לדבר דברים בטלים ושאר עניני העולם, רק יהא כל עסקו בסיפור יציאת מצרים ודברי תורה וקדושה. והאכילה באופן זה חשובה כאמירת "הלל", דלכאורה אין מובן איך מחלקים את פרקי ההלל בליל הסדר, שהחלק הראשון אומרים קודם ברכת "אשר גאלנו", והחלק השני אומרים אחר הסעודה וברכת המזון, והלא אסור להפסיק באמצע הלל, וביאר הרה"ק

בעל האמרי אמת' מגור ז"ע, שהאכילה בליל הסדר הוי כהלילא אריכתא וממילא פשיטא שאינה מפסקת, ולכן כתיב על האכילה בליל פסח (שמות יב, יא) "מתניכם חגורים", ולא כבכל ימות השנה שהתרת החגורה. נחשבת כתחילת סעודה ומאז א"צ להפסיק סעודתו כדי להתפלל (עי' שבת טו.) כי בליל פסח עצם האכילה דומה לתפלה והלל, וכל הזמן דומה כאילו עדיין לא פתח את האכילה המבטלת את התפילה, והני מילי אם יאכל מתוך כוונת ראש והכנעה, כי אז גם המאכלים הגשמיים נחשבים לחלק מעיקרי ליל הסדר שיסודו בהררי קודש, וממילא יוכל להתפלל ולבקש * כל משאלות לבו לטובה בעת הסעודה, וכל כזית וכזית יחשבו כתפלה ותחנונים לפני המקום.

42 שיחה טו. קדושת הפסח ומצוותיה

קמט

הסעודה הקדושה של ליל פסח

ואח"כ כשזוכים להסעודה הקדושה של פסח, הסעודה של לעתיד לבא, הסעודה שיושבין * יחד עם כל הפמליא של מעלה, ובראשם מלך מלכי המלכים הקב"ה כביכול, צריכים לשבת בבושה והכנעה, ובאימה ופחד, מחמת קדושת המקום, קדושת הזמן, וקדושת המשתתפים, וכמו שכבר הזכיר על זה בשל"ה הק' (מס' פסחים, מצה שמורה) חז"ל: יחשוב שהסעודה היא כמו סעודה רוחניות, בעין מטעמי יצחק, דהוגמא ורמז למעודות ליתן, על כן ישב הוא ובני ביתו כאוכל בפני המלך, וישבו בקדושה ובטהרה, לא ישמע קולם בשום שיחה במילה בעולם, בלתי לה' לברו בסיפור יציאת מצרים ולא זולת עכ"ל.

והרה"ק האמרי אמת ז"ע כתב דבר נפלא במעם שמפסיקים באמצע אמירת ההלל ואוכלים הסעודה, אף שלא מצינו כזה בשום מקום, להפסיק באמצע הלל ולעסוק בענין אחר, אך סעודה קדושה זו של ליל פסח הנאכלת לשם שמים בכונת הריאות ובקדושה ונבטוהרה, הרי היא גופא חלק מההלל, ולא הוי הפסק כלל אלא הלל אריכתא עכ"ל.

עוד על קדושת וסגולת סעודה קדושה זו גילה לנו הרה"ק מהר"ד מבעלזא ז"ע דבר נפלא, שבכח סעודה זו יכולים לשכר ולהכניע את כל שונאי ישראל הקמים עלינו לבלותינו, שלא יוכלו להרע כלל לשום יהודי, הוא עפ"י הוזהר הק' (פ' תצוה דף ר"ט.) במעם שמזבח הפנימי נקראת מזבח, אף שלא היו רשאים להקריב עליה שום זבח, אך מפני שעל ידי הקטורת שהקטירו עליה היו נבערים השברים כל שונאי ישראל וכל מתנגדי הקדושה, וממילא בליל פסח שאנו אוכלים בקדושה וטהרה והשולחן דומה למזבח, הרי בכח אכילתנו לפעול פעולת המזבח הפנימי, ולהכניע ולשכר כל שונאי ישראל, ולכן גם * אומרים אחר הסעודה "שפוך חמתך על הגוים" כי אז מסוגל לבקש בקשה זו עכ"ל. וכמוכן שנכלל כזה גם השונא הגדול ביותר של כל ישראל, הוא הצי"ר העומד תמיד עלינו לכלותינו בכל עניני עבודת ה', ואינו נתן בידו לבגש היהודי, שסעודה זו מסוגלת מאד להכריחו ולעקרו משורשו עד שלא יהיה לו שום קיום בעולם.

44 5 כניס

* ואפשר עוד לפרש, כמו ששוכרים כוס תחת החופה, כך לוקחים את ההלל ושוכרים אותו לשנים, כי אייא לומר הלל אמית. כשמשיח יבוא נאמר את כל ההלל השלם, בלי